

УДК 340.115.6:340.141(+321.18: 32.019.51:295.1)
DOI <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i3.2181>

В. Мельник,

кандидат політичних наук, юрист,
головний редактор журналу «Аннали юридичної історії»,
асистент кафедри політології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
викладач кафедри філософії та суспільних наук
Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ «ДЕ-ЮРЕ» ТА «ДЕ-ФАКТО» В КОНТЕКСТІ ПІЗНЬОАНТИЧНОЇ І РАННЬОСЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ІСТОРІЇ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ

Гене́за української державності прямо пов'язана з історією кожного державного утворення, що розташовувалось на теренах сучасної України в будь-який період історичного розвитку [1; 2]. При цьому ми не повинні орієнтуватись ані на хронологічні, ані на періодизаційні розбіжності в історіографічних, політологічних і правничих студіях. Інакше заплутаємось і не зможемо досягти істини – осмислити «залізні факти».

Розуміючи, що «факт – річ уперта» [3, с. 144], мусимо зважати не на інтерпретації фактів, а на ядро кожної події. Відповідно, для того, щоб дати власне авторське пояснення, звернемося до тріступінчастої методики обробки історичного матеріалу.

Перший ступінь. Виклад «локальної подієвої історії» – визначення та суворо фіксація всіх ключових і загально визнаних науковим співтовариством дат, фактів і їхніх часових відповідників. Такі дати, факти, відповідники мають «локалізуватись» виключно на українських теренах.

Другий ступінь. Виклад «міжнародної подієвої історії» – фіксація подій політичної та юридичної історії на глобальному рівні. Йдеться про осмислення системи міжнародних відносин, розуміння загальноприйнятих фактів міжнародної політики,

уявлення про специфіку регіональних блоків і причин виникнення серйозних міждержавних, міжетнічних, міжкультурних конфліктів.

Третій ступінь. Виклад «інтерпретаційної історії» – вписування фактів з історії теренів сучасної України в мережу загально визнаних подій тогочасної глобальної історії [цікава спроба: 4]. *Суб'єктивно вписуючи одні події (менш значущі) в контекст інших (більш значущих), ми отримуємо «інтерпретацію»* [5, с. 3–7]. (Академічний тлумачний словник української мови пояснює цей термін так: «Інтерпретація – розкриття змісту чого-небудь; пояснення, витлумачення» [6, с. 39]).

Історія українського права – це справжній мікрокосм деталей і речей, дослідити котрі ґрунтовно, без міжта інтердисциплінарного аналізу, дуже складно. Тому ми спробуємо обґрунтувати необхідність застосування тріступінчастої методики обробки історико-правового матеріалу так, щоб створити загальне враження у нефахового читача і, на додачу, закласти в свідомості читача фахового знання про фактичний бік проблеми.

Потрібно пам'ятати: історія українських теренів V–X століть невід'ємна від генези навколишніх

цивілізаційних, культурних та етнічних спільностей. Поняття «генеза української державності» має узгоджуватись із визначеннями «генези білоруської державності», «генези польської державності», «генези румунської державності», «генези угорської державності», «генези білоруської державності» [7, с. 65–70]. Не слід оминати тюркські, германські, угро-фінські та іранські політичні утворення, котрі традиційно існували в межах сучасної України. Треба віддавати данину пам'яті всім політичним інституціям, які принесли високий рівень духовної і матеріальної культури до світогляду наших предків.

Історико-правове дослідження якісно відрізняється від усіх інших форматів викладу історичних подій, оскільки воно чітко розмежовує дві реальності:

1) юридичний стан справ (поняття «де-юре»);

2) фактичний стан справ (поняття «де-факто»).

Спробуємо інтерпретувати вищезначене.

Поняття «де-юре». Згаданий вище юридичний стан справ може бути витлумачений через етико-нормативну антиномію сімейних правовідносин. Скажімо, люди можуть поважати одне одного, а можуть і зневажати одне одного. Люди здатні ставитись зі щирою любов'ю один до одного так само, як здатні організувати спільний побут на засадах щирої ненависті. Однак, незважаючи на зміст та форму комунікації (чи її відсутності), в будь-якому випадку, люди, що згідно сімейного законодавства знаходяться в сімейних чи родинних стосунках, характеризуються юриспруденцією як близькі та пов'язані особи. Юриспруденцію не хвилюють почуття, відчуття та взаємні оцінки згаданих категорій людей.

Поняття «де-факто». Навпаки, фактичний стан справ завжди маніфестує в площині реального життя. Він

дозволяє називати речі своїми іменами: толерування та повагу – толеруванням і повагою; недовіру й ненависть – недовірою та ненавистю.

Юридичний підхід, на противагу фактичному, не дозволяє визнавати війною той конфлікт, що не інституціоналізувався в політико-правовому просторі через оголошення чи декларування стану «війни». Однак фактичний підхід дозволяє називати «війною» навіть побутове протистояння між сусідами чи різними сільськими громадами. При цьому, як бачимо, в умовах оцінки людиною фактичної сторони справи, цілком можлива психологічна аберація¹ – закономірне спотворення об'єктивної істини, викликане побутовими звичаями, традиціями, інтелектуальною нездатністю корелювати суб'єкт-об'єктні відносини в навколишньому середовищі [8]. Таке спотворення (аберація) здатне виникати як унаслідок свідомого перекручення реальності, так і внаслідок несвідомого самообману (найчастіша детермінанта психологічної аберації). Ось чому фактичний підхід (апріорі абераційний) дозволяє називати «війною» як міжособистісні неприязні стосунки, так і міждержавний збройний конфлікт. Дарма, що в обох випадках може йтися про невідповідні (нормативно) юриспруденцією явища.

Політика, як діяльність, спрямована на набуття, утримання та використання влади з певною конкретною метою, завжди підпорядкована сукупності різноманітних психологічних аберацій. Менш важливі явища часом вважаються політичними аналітиками істотнішими, впливовішими за більш важливі. Однак саме *процес історії* ставить все на свої місця. Рано чи пізно він відкине чуттєві аберації сьогодення на користь безпристрасних оцінок минувшини далеким майбут-

¹ Прохання не плутати з поняттям «психічної аберації», котре використовується не психологами, а психіатрами для визначення відхилення від норм у розумовій діяльності людини.

нім. Доки ж процес історії фізично не встиг надати оцінку тим або іншим засобам і формам політики, владно-управлінські відносини постійно примушують людей користуватись бажаним, а не реалістичним критерієм оцінки дійсності [9, с. 1–21]².

Прийняття бажаного за дійсне – це завжди аберація. Сфера ідеологічної боротьби, заснована на такому прийнятті, перманентно перебуває в зоні дії тих або інших аберацій, апостеріорі оперуючи бажаним, а не реальним. Ось чому намагання писати *«реалістичну політичну історію»* завжди викликають подив, посмішку й академічну втому [5]. Унаслідок різноманіття психологічних аберацій у сфері політики реалізм і політична діяльність насправді не можуть ототожнюватись. Констатація *«реальних»* соціально-економічних відносин міститься лише в юридичних документах – свідках істинного стану справ, коли йдеться про побутовий дискурс [10]³.

Разом із тим юридичні документи, зауважать критики, теж часто видають бажане за дійсне. Хіба *«Основний Закон»* (засновуючись на просвітницькій традиції, ми послуговуємось давньоримським терміном *«Конституція»*) тієї чи іншої держави не спрямований на документацію бажаного стану справ? Це ж справжній світ ідеальних тлумачень та навіть ідеалістичних міркувань! Зазвичай *«Основний Закон»* лише частково відображає реаль-

ний стан справ у суспільстві. Однак, важливо підкреслити: *на відміну від політики, юриспруденція, в тому числі й інструментами «Основного Закону», стверджує «як має бути»*. Юридична наука ототожнює себе з *«рухом до ідеалу»*. Тому ідеалістичне звернення у світ бажаних речей з боку юристів-доктринерів слід пробачати [11]⁴. Інакше варто оцінювати роботу політиків, які не мислять реальними та не користуються прикладним інструментарієм розв'язання нагальних соціально-економічних питань [про це: 12, с. 5–13]. Юристи можуть обходитись без мислення *«де-факто»*, тоді як політикам цей шлях заборонений процесом історії.

На нашу думку, особливе значення для юридичної справи завжди мали уявлення про потребу вноормувати світобудову [11]. Юриспруденція ніколи не обходила окремих країн та вузькими рамками територій. Власне, наслідком чисто юридичного ідеалізму виступають галузі міжнародного приватного права, міжнародного публічного права, морського права, космічного права тощо. Характерно та зрозуміло: у всіх державних політиках, на різних етапах історико-правничого розвитку та політичної інституціоналізації завжди виникали відмінні одне від одного уявлення про *«ідеальний міжнародний правопорядок»*. При цьому деякі державні утворення навіть вважали себе єдиними можливими керівниками такого міжнародного правопорядку. Залишаючи осторонь найбільш ідеальні прагнення своїх доктринерів про повноцінне *«світове панування»*, такі державні утворення вступали одне з одним у тісні дипломатичні контакти, постулюючи таким міжнародно-правовим інструментарієм взаємне визнання власної обраності та неповторності. Відтак *суб'єктами цивілізованого права*

² «Приймати бажане за дійсне», відповідно до наукової концепції американського психолога Джерома Брунера [9].

³ Навіть юридична несправедливість чи незаконний шлях прийняття і впровадження нормативно-правових актів будь-якого рівня констатують наявність неправового способу формалізації суспільних відносин, стверджують для сучасників та нащадків експліцитну корупціогенність соціально-економічного дискурсу державного життя. Вони виступають нехай сумним, але все ж предметом реальної статистики. Аналогічну думку можна висловити й щодо подробиць статистичних даних і фальсифікованої звітності. Ці документи дають яскравішу та цікавішу картину *«живого»* людського побуту певної території, аніж політичні гасла, програми партій, ідеологічні дискусії.

⁴ Навпаки, таке звернення до ідеального стану речей дає дослідникам змогу виокремлювати ті суспільні явища, що потребують поліпшення й удосконалення.

і цивілізованої дипломатії⁵ дані держави вважали лише одна одну [13].

Розкопуючи істину все глибше й глибше, в нагромадженні історичних фактів, нам вдалось відшукати декілька умовно «давніх» державних утворень, що юридично іменували себе не тільки лідерами системи міжнародних відносин, але й джерелами суверенітету [14, с. 63–108]. Тобто окремі держави, ще за часів античності, самоідентифікувались в якості надавачів суверенітету та його ліквідаторів. Цей факт, встановлений нами [14; 15], має стати основою для перегляду змісту поняття «*міжнародна правосуб'єктність*» [16, с. 134–137].

На межі нашої ери, в часи проповіді Ісуса Христа (перші три десятиліття I ст. н. е.), такими правосуб'єктними державами⁶ одна одну вважали [14; 17; 18]:

- 1) Римська імперія;
- 2) Царство Парфія (Іран);
- 3) Кушанське царство (Індія);
- 4) Хань Чао (Китай).

Протягом I–III ст. н. е. ці політичні утворення залишались військово та економічно наймогутнішими конгломератами племен і народів. Культуру етнополітичного ядра⁷ своїх держав правителі імперій використовували з метою цивілізаційної інтеграції та косметичної (незначної) уніфікації підпорядкованих народів, але, загалом, формували умови для кар'єрного зростання, освіти та збагачення представників будь-яких племен.

⁵ Антагоністами «цивілізованого права» й «цивілізованої дипломатії» завжди визнавалися «варварські право та дипломатія».

⁶ Ми пропонуємо ототожнювати «правосуб'єктні держави» із поняттям «держави-джерела», оскільки вважаємо, що дані утворення визнавали тільки себе здатними до «цивілізованого» сюзеренітету над «варварськими культурами». Слід враховувати, що латинське поняття «сюзеренітет» (зверхність, панування) народило в постсередньовічну добу знайомий усім нам термін «суверенітет».

⁷ Або, краще, «ядер». Жодна імперія історично не була моноетнічною. Мабуть, в цьому апостеріоричному феномені поліетнічності імперій закладений найбільший цивілізаційний плюс та загальнокультурний внесок імперського політико-правового ладу.

«Вікно можливостей» і «соціальні ліфти», запропоновані в перших століттях нашої ери цими державами, зробили нерентабельним та культурно невиправданим військове протистояння імперському централізму з боку провінційних еліт [19]. Переважна більшість різноетнічних народів, інтегрованих вогнем, мечем та юридичними угодами в межі Римської, Перської, Китайської чи Індійської держав, не потребували повстань, сепаратизму та проявів всенародного гніву, оскільки центри експансіонізму виявлялись водночас сильними центрами тяжіння. Різноманітні народи отримували від імперій змогу гармонійного розвитку своєї власної духовної культури, етнічної релігії, мови та науки [19]. *Імперіалізація* локальних етнічних спільнот, «лісових» чи «гірських» культур, відкривала для їхніх носіїв небачені досі можливості особистого саморозвитку та колективного самовираження [19, с. 15]. Звісно, асиміляція залишалась основною проблемою етнокультурної еволюції підпорядкованих імперіям народів. Однак «зловісна» асиміляція ніколи не була принципом внутрішньої політики перелічених державних утворень. *Асимілюватись чи не асимілюватись* (засадниче питання в теорії та практиці ідентичності) – це особистий вибір етнофора⁸, нав'язаний, можливо, соціальними умовами розвитку, але не санкціонований юридично державною політикою імперії. Припинення існування цілих окремих народів унаслідок військового втручання – інша річ. Таке ставалось неодноразово. Геноциди часто виявлялись інструментами юридично санкціонованих імперських політик. Однак, маючи під рукою такий військовий інструмент як геноцид, вдаватись до лінгвоциду чи етноциду виглядало для могутніх Риму, Ірану,

⁸ Етнофор – носій етнічної ідентичності в етнологічній термінології.

Індії та Китаю якимось дріб'язково й неповажно.

Отже із юридичної точки зору імперії завжди були однозначним благом для підкорених народів, тоді як із політичної точки зору на це питання ніколи не існувало однаково правильної відповіді⁹. Так, *для вірменського народу* доби пізньої античності великим політичним благом видавалось долучення до Римської імперії та звільнення від перського панування [20]. А ось *для племен даків* на теренах сучасної Румунії долучення до складу Римської імперії в той же час виглядало цілковитим самоприниженням. Римлянам довелося знищити величезну кількість даків і всіляко асимільовувати їхню культуру, хоча кінцевою метою римської експансії виступали насамперед дакійські запаси золота та солі. Римляни були буквально вимушені процесом історії нищити все дакійське, досягнувши врешті цілковитого успіху. Римська ідентичність в давньодакійських землях пережила тисячоліття й сьогодні ми маємо країну-сусідку, що гонорово називає себе «Румунією» («Романією», дослівний переклад – «Римська країна») [21].

Античні перси теж нищили вірменів, їхню давню монофізитську культуру. І точно так само, як і римляни, іранці прагнули приєднати терени Вірменії, з огляду на її ресурси і стратегічне розміщення [20; 22]. *Вочевидь, суспільна свідомість вірменів чітко розрізняла перський підвищений інтерес та римський стриманий інтерес до своєї землі. Можемо*

⁹ Ось для читачів і пояснення тези про апріоричну неточність притаманного політичному аналізу поняття «де-факто». Це «де-факто» в кожному конкретному історичному випадку могло визначатись принципово різними детермінантами і, так само, в кожному конкретному випадку мати принципово різні наслідки. Підхід юриспруденції, на відміну від підходу політології, найкраще здатен надавати точну відповідь, хоч і послуговується переважно ідеалом («як усе має бути»). Підхід політології, хоч і керується реалізмом, спрямовуючись на плюралізацію тлумачення кожного наявного факту, не здатен надавати точних і недискусійних відповідей.

навіть наголосити: велика зацікавленість експансіоністів у завойовуваних теренах завжди викликала протилежний їхнім планам результат і серйозний опір місцевого населення. Мала зацікавленість експансіоністів у певній території, навпаки, призводила до прагнення локальних еліт інкорпоруватись в адміністративні межі сусідньої імперії, вбудуватись в економічний «ланцюг живлення» потужної сусідньої державності. *Така психологічна закономірність виявилась нормою античних міжнародних відносин, вона серйозно вплинула на становлення римсько-візантійської, перської, китайської, індійської доктрин міжнародної правосуб'єктності.*

Отже, ми можемо, ба навіть мусимо, прийняти охарактеризовану психологічну закономірність частиною фактичного стану справ (підхід «де-факто») у процесі історії імперій доби пізньої античності. Але, чи здатні ми підкріпити цей фактичний стан справ («де-факто»), уможливлено нами проголошений, конкретними юридичними документами («де-юре»)? Важливе дослідницьке питання примушує не лише замислитись над методами і шляхами пошуку підтверджуючого нормативно-правового матеріалу. Врешті-решт, воно ставить перед науковою спільнотою проблему кореляції реального («політичного», «фактичного») та ідеального («юридичного», «формального») [23]. Оскільки цей висновок впливає із величезного масиву проаналізованих та зіставлених фактів військово-політичної історії Риму, Персії, Індії і Китаю, то й постає питання *про доцільність оперування суто емпіричним матеріалом (добутиим через спостереження над процесом історії) в історико-юридичних студіях.* Ось де нам на допомогу приходять тріступінчаста методика обробки історико-правового матеріалу: а) локальні події; б) міжнародні події; в) інтерпретація подій.

Так чи інакше, але на кількох простих прикладах ми переконались: історія (рівнозначно й юридична історія) – цілком інтерпретаційна наука. Вона оперує оцінками й твердженнями, що базуються на логічних і загальнофілософських методах та критеріях відбору й аналізу фактів. Юридична історія при цьому оперує категоріями «бажаного» та «ідеального». Політична ж історія користується категоріями «реального» та «матеріального». Обидва наукові напрямки претендують на встановлення істинності історичних фактів, але сам концепт «істина» свідомо чи несвідомо інтерпретують по-різному. Крім того, давайте не забувати, що існують інші дисципліни – соціальна історія, культурна історія, матеріальна історія, психологічна історія, історія повсякдення, публічна історія, історія ідей, історична антропологія, цивілізаційна історія тощо. Скільки сфер суспільної життєдіяльності є – стільки історій пропонує нам фантазія вченого співтовариства.

Стверджуючи інтерпретаційну сутність юридичної історії, нам нічого не заважає, з огляду на достатню нормативно-правову базу, підвести фундамент під теорію східноримського (візантійського) походження юридичної форми Київського князівства¹⁰.

Спробуємо скористатись згаданою триступінчастою методикою обробки історичного матеріалу. Інтерпретуючи відому сітку локальних і міжнародних подій, приходимо до цікавих висновків.

1. Усі вчені більшою чи меншою мірою усвідомлюють: зародження Київського князівства (воно ж є історіографічною Київською Руссю) стало відповіддю східнослов'янських племен на три політичні виклики тогочасної системи міжнародних відносин: візантійський (східноримський) сюзеренітет, германський експансі-

нізм, арабський торговельний розквіт [1; 24; 25].

2. Разом із тим, якщо ми подивимось вглиб історичних подій, то зрозуміємо: найдавнішим інституційним проникненням на сучасні українські території відзначалась саме Римська імперія [26]. Вона здавна використовувала залежні греко-римські колонії Північного Причорномор'я, а також вплив у «золото-соляній смузі» Карпатських хребтів. Саме в цих регіонах йшли дипломатичні перемовини з сарматами, аланами, готами, гунами, аварами і тюрками [1; 25]. Римська імперія, внаслідок кількох правових трансформацій IV–V століть, де-юре перетворилась в Східну Римську імперію, котра сучасній історичній літературі відома як «Візантія» [27, с. 60–66]¹¹.

3. Союзи візантійців з тюркськими кочівниками, зумовлені спільним протистоянням Персії та, пізніше, Ісламському Халіфату, примусили офіційний Константинополь («Новий Рим») уважно спостерігати за подіями в усіх куточках Причорномор'я. Ці союзи частіше спрямовувались проти життєвих інтересів східнослов'янських племен, але, що важливіше, стимулювали слов'янські племена до повільної інституціоналізації та поступової участі в політичних процесах глобального значення [1; 10; 17; 24; 25].

¹¹ У публічному просторі Візантія послуговувалась латиною і аж до 29 травня 1453 року іменувалась «Східною частиною Римської імперії» (скорочено – «Східна Римська імперія»), маючи на меті об'єднання всіх втрачених провінцій колишньої Римської імперії. При цьому, по-грецьки візантійці називали себе «ромеями» («римлянами»), а свою державу «Романією» («Римською країною»). Слово «Візантія» є спотворенням першопочаткової назви давньогрецького поліса, що існував на місці майбутнього Константинополя ще з VII ст. до н. е. *11 травня 330 р. «Візантій» був перейменований імператором Константином на «Новий Рим», що залишалося, нарівні з поняттям «Константинополь», офіційною назвою міста аж до 1930 року!* Термін «Візантія» в 1557 р. використав німецький хроніст Ієронім Вольф для приниження значення Східної Римської імперії, на протипагу підвладним династії Габсбургів германомовним теренам, що називали себе «Священна Римська імперія германської нації».

¹⁰ Така гіпотеза аж ніяк не анулює справедливих тверджень прихильників норманської теорії походження Давньої Русі.

4. Врешті-решт, непослідовна політика тюркомовного Хозарського каганату спрямувала східних римлян на виокремлення найбільш дієздатних слов'янських вождів та співпрацю з ними [28]. Київ став центром спротиву Хозарії, в чому на той час могла бути зацікавлена тільки Східна Римська імперія (Візантія). Договір 874 р. між східноримським імператором Василем I Македонянином (866–886) та київським князем Аскольдом (858-882) чітко вноормував форму врядування Київського князівства як «архонтства», санкціонованого константинопольським сюзеренітетом [24].

Відтак, послуговуючись чотирма пунктами суб'єктивної інтерпретації локальних і міжнародних подій, отримуємо право, щонайменше з позицій юридичної історії, висловити твердження про справедливість існування ще однієї «правничої теорії походження Русі» та, відповідно, генези української державності – візантійської.

Стаття присвячена важливому питанню історії та теорії держави і права – співвідношенню понять «де-юре» та «де-факто». Особливості методологічної кореляції демонструються на історичних прикладах імперій періодів пізньої античності та раннього середньовіччя. Філософсько-правовий дискурс кореляції «де-юре» та «де-факто» криється в фундаментальній суперечці двох підходів – чисто юридичного та чисто політологічного (політичного). Перший базується на визначенні ідеального стану справ, тоді як другий відображає реальність з усіма її відхиленнями від ідеального теоретизування. Відтак головна відмінність історико-юридичного тлумачення державної історії, на відміну від тлумачення політологічного, полягає в наявності норм та формальностей, що жодним чином не можуть бути піддані

законодавчому сумніву (водночас, вони сумнівні з позицій буденної життєвої практики). Для прикладу, феномен «імперської» влади полягає у її «вселенському», «світловому» масштабі. Цей юридичний «факт» не піддавався жодним сумнівам ані в нормативно-правовій базі, ані в дипломатичних практиках означеної доби. Лише «імперії» могли вважатися «джерелом державності»; імператори роздавали титули та достоїнства «царів», «каганів», «королів», «князів», «герцогів», «графів» тощо. Не дарма термін «суверенітет» походить від латинського поняття «сюзеренітет». З огляду на юридичний «факт» імперської наддержавності (імперії сприймалися та уявлялися як сукупності-співдружності держав, «царства царств») тільки взаємне визнання імперіями одна одної могло бути інституціональною базою для творення системи міжнародного права. Ця система, відповідно, розвивалась на основі інституту міжнародної правосуб'єктності, де взаємним визнанням суб'єктності послуговувались виключно імперії зі «вселенськими амбіціями». Наше визначення стосується насамперед Східної Римської імперії (Візантії), Перського царства (Ірану), Кушанського царства (Індії) та пізньоантичної Хань Чао (Китайської імперії). Окремо, перебуваючи в контексті історії міжнародної правосуб'єктності, стаття покликана ознайомити читачів із триступінчастою методикою обробки історичних фактів (локальні події, міжнародні події, суб'єктивна інтерпретація). Відтак генеза української державності (київсько-руської) подається та вписується в контекст оповідання як локальний аспект міжнародної історії, що може по-різному інтерпретуватися істориками, політологами та юристами. Теорія візантійського походження юри-

дичних форм Київського князівства має на меті підтвердження невідповідності політичного (політологічного) та юридичного (історико-правового) розуміння феномену генези державних утворень.

Ключові слова: державність, юридична історія, політична історія, де-юре, де-факто, ідеалізм, реалізм, імперські студії (імперіологія), міжнародна правосуб'єктність, Східна Римська імперія (Візантія), пізня античність, ранне середньовіччя, генеза держави.

Melnyk V. METHODOLOGICAL APPROACHES “DE JURE” & “DE FACTO” IN THE CONTEXT OF LATE ANTIQUE AND EARLY MEDIEVAL HISTORY OF INTERNATIONAL LEGAL PERSONALITY

The article is devoted to the relationship between the concepts of “de jure” and “de facto”. Peculiarities of methodological correlation were demonstrated on the historical examples of Empires (periods of late antiquity and early Middle Ages). The Legal Philosophy discourse of the correlation between “de jure” and “de facto” lies in the fundamental dispute between two approaches – legal and political. The first is based on determining the ideal state of affairs, while the second reflects reality with all its deviations from the ideal theorizing. Thus, the main difference between legal interpretation of state history, in contrast to the interpretation of political science, is the existence of norms and formalities that can in no way be subject to legislative doubt (at the same time, these norms are questionable from the standpoint of everyday life). For example, the phenomenon of “empire” power lies in its “universal”, “worldwide” scale. This legal “fact” wasn’t questioned either in the legal framework or in the diplomatic practices of the time. Only “empires” could be considered as a “source of statehood”; only emperors

distributed the titles and virtues of “kings”, “khagans”, “princes”, “dukes”, “counts” etc. No wonder the term “sovereignty” comes from the Latin concept of “suzerainty”. Given the legal “fact” of imperial superpower (empires were perceived and imagined as Commonwealth of States, “kingdoms of kingdoms”), only mutual recognition of empires by each other could become the institutional basis for the creation of the international law system. This system developed on the basis of the institutio of international legal personality, where the mutual recognition of subjectivity used exclusively by empires with “universal ambitions”. Our definition applies primarily to the Eastern Roman Empire (Byzantium), the Persian Empire (Iran), the Kushan Empire (India) and the late antique Han ch’ao (Chinese Empire). Separately, being in the context of the history of international legal personality, the article is designed to acquaint readers with a three-step method of historical facts processing (local events level + international events level + subjective interpretation level). Thus, the genesis of Ukrainian statehood (Kyivan Rus’) presented and fits into the context of this article as a local aspect of international history, which can be interpreted differently by historians, political scientists and lawyers. The theory of the Byzantine origin of the legal forms of the Kyivan Rus’ aims to confirm the discrepancy of the political (political science point of view) and legal (history of law point of view) understanding of the phenomenon of the genesis of state formations.

Key words: statehood, legal history, political history, de jure, de facto, idealism, realism, empire studies (imperiology), international legal personality, Eastern Roman Empire (Byzantium), Late Antiquity, Early Middle Ages, genesis of the state.

Література

1. Махочій Павло-Роберт. Ілюстрована історія України. Переклав з англійської С. Біленький. Київ : Критика, 2012. 448 с.

2. Дашкевич Я.Р. Постаті: Нариси про дічів історії, політики, культури. 3-тє вид., доповн. Львів : Літературна агенція «Піраміда», 2016. 924 с.

3. Шульга А.М. Правовий менталітет як складова правосвідомості та об'єкт пізнання. Форум права. 2018. № 4. С. 141–148.

4. Горелов М.Є., Моця О.П., Рафальський О.О. Цивілізаційна історія України. (Нариси). Київ : ТОВ УВПК «ЕксОб», 2006. 632 с.

5. Мельник В.М. У полоні інтерпретацій. Політична антропологія між Сходом і Заходом. Монографія. Вінниця : Нова книга, 2020. 280 с.

6. Інтерпретація. Словник української мови: в 11 томах. Том 4. Київ : Наукова думка, 1973. С. 39.

7. Арель Домінік. Науковець, історик і громадський діяч: внесок Павла-Роберта Магочія в наше розуміння Центральної Європи та України. Матеріали симпозиуму: Науковець, історик і громадський діяч: внесок Павла-Роберта Магочія в наше розуміння України та Центральної Європи. Ужгород : Видавництво Валерія Падяка, 2013. С. 65–70.

8. Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера Земли. Москва : Айрис-пресс, 2012. 560 с.

9. Bruner J. S. The Narrative Construction of Reality. Critical Inquiry. 1991. Vol. 18. Issue 1. Pp. 1–21.

10. Чубатий М.Д. Огляд історії українського права: історія джерел та державного права. (Записки за викладами на Тайному Українському Університеті у Львові в рр. 1920–1923. Ч. I.). Мюнхен : Український вільний університет, 1947. 89 с.

11. Шевченко О.О. Звичаєве право України IX–XIX століть. Київ, 2014. 200 с.

12. Цвих В.Ф. Становлення та проблеми розвитку політичної науки України. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Питання політології. 2006. Вип. 825. С. 5–13.

13. Морис Ян. Чому Захід панує – на тепер. Оповіді з історії та що з них впливає щодо майбутнього. Київ : КЛІО, 2018. 784 с.

14. Мельник В.М. Смена эпох: очерк формирования римско-византийской доктрины международного права (III–VI века). Анналы юридической истории. Том 2. Номер 1-2. Січень-червень 2018. Випуск «Історія

та географія середньовічного права». С. 63–108.

15. Мельник В.М. Византия, германцы и славяне у истоков международной правосубъектности государств: римское юридическое наследие и проблема исторического неравенства возможностей. Анналы юридической истории. Том 1. Номер 2. Квітень-липень 2017. Випуск «Городяни і громадяни: історія та антропологія територіальних громад». С. 59–92.

16. Маргиев В.И. Понятие международной правосубъектности. Вестник Адыгейского государственного университета. 2005. Вып. 4. С. 134–137.

17. Люттвак Э.Н. Стратегия Византийской империи. Москва, 2016. 664 с.

18. Медведев И.П. Правовая культура Византийской империи. Санкт-Петербург : Алетейя, 2001. 575 с.

19. Оболенский Д. Византийское Содружество Наций. Шесть византийских портретов. Москва : Янус-К, 1998. 656 с.

20. Дмитриев В.А. Борьба Римской (Византийской) империи и Сасанидского Ирана за преобладание в Передней Азии (III–VII вв.). Псков : ПГПУ, 2008. 148 с.

21. Кирчанов М.В. Воображая Румынию пространственно и телесно: «национальный локус» и «национальное тело» как изобретаемые традиции раннемодерной румынской идентичности второй половины XIX века. Studia Slavica et Balcanica Petropolitana. 2016. Вып. 2. С. 169–192.

22. Фирдоуси. Шахнаме. Т. VI. (От начала царствования Йездгерда, сына Бахрама Гура до конца книги). Пер. с фарси Ц. Б. Бану-Лахути и В. Г. Берзнева, коммент. Л. Лахути. Москва, 1989. 655 с.

23. Гегель Г.-В.-Ф. Философия права. Москва : Мысль, 1990. 526 с.

24. Брайчевський М.Ю. Вибране. Том 1. Суспільно-політичні рухи в Київській Русі. Історична думка в Київській Русі. Київ : Видавництво Олени Теліги, 2009. 720 с.

25. Грушевський М.С. Історія України-Руси: В 11 томах, 12 книгах. Том 1. До початку XI віка / Редкол.: П. С. Сохань (голова) та ін. Київ : Наукова думка, 1991. LXXVI+|8|+648 с.

26. Брайчевський М.Ю. Римська монета на території України. Київ : Видавництво АН УРСР, 1959. 254 с.

27. Мельник В.М. Римская империя в V веке. Крушение или перерождение? Наука и техника. Июль, 2019. № 7(158). С. 60–66.

28. Гумилев Л.Н. Древняя Русь и Великая Степь. Москва : Айрис-пресс, 2009. 736 с.

